

**«Туһа киһитэ» оскуола иннинээҕи оҕону иитэр-сайыннарар
тэрилтэ үлэлиир бырайыага.**

Иитээччи:

Малышева Иванна Валентиновна

2023с.

«Туһа кийитэ» оскуола иннинээҕи оҕону иитэр-сайыннарар тэрилтэ үлэлиир бырайыага.

Быйылгы үөрэх дьылыттан оҕону уопсастыбаннай үлэҕэ кытыннарар буолуохтара. «Үлэ кийини кизэргэтэр» диэн бэргэн этии баар. Быйылгыттан үөрэх туһунан сокуонна оскуола үөрэнээччилэрин уопсастыбаннай үлэҕэ кытыннарыы эбээһинэһин киллэрдилэр. Ол курдук, оҕолор, саастарынан көрөн, кылаас хомуйуутугар, сууйуутугар, бибилэтиэкэҕэ кинигэ сааһылааһынна, үүнээйини көрүүгэ-истиигэ кыттыһан, үлэҕэ, тулалыыр эйгэҕэ, оскуолаҕа харыстабыллаахтык сыһыаннаһарга иитиллэн тахсыахтара. Ону сэргэ бэтэрээннэргэ да баран көмөлөһөр буолуохтара. Бу үлэлэргэ аны төрөппүт сөбүлэнэ ирдэммэт диэн сокуонна этиллэр.

Бырайыак актуальноһа: оҕо бэйэтин көрүнэ-дьаһана, сааһыгар сөптөөх үлэҕэ кыттыһа үөрэнэрэ кыра сааһыттан саҕаланан дириҥээн –кэнээн, сайдарыгар олук буолуохтаах. Ол түгэн билигини кэмнэ сороҕор улахан болҕомтоҕо ылыллыбакка, оҕо үлэ-хамнас үөрүүхтэригэр уһуйуллубакка, барыта бэлэмнэ эрэ үөрэнэн хаалар омсолоох быһыыта-майгыта тэнийэр кутталланна. Онон оҕону иитэр тэрилтэ төрөппүттэр үлэҕэ уһуйар холбурдарыгар, төрөөбүт нэһиликтэрин үтүө үгэстэригэр олобуран, кырачаан кийини бэйэтин сааһыгар сөптөөхтүк көрүнэрин, хайа да үлэҕэ иннэн –толлон турбакка көхтөөхтүк кыттыһар, туһа кийитин иитэн таһаарар сыалы-соругу туруорунан үлэлиирэ-кэм ирдэбилэ буолла.

Бырайыак соруга:

- 1) Оҕо сааһыгар сөптөөхтүк бэйэтин бэринэ-көрүнэ үөрэнэрин ситиһии.
- 2) Дьиэҕэ- уокка туһалаах кийи буола үүнэригэр баҕатын уһугуннарыы.
- 3) Атын дьон үлэтин сыаналыыр, харыстыыр буоларга иитии.
- 4) Талаанын, баҕатын учуоттаан идэҕэ туһаайар бастакы өйдөбүлү инэри.

Бырайыак сыала:

- 1) Дьиэ кэргэн оҕолорун үлэҕэ уһуйар опыттарын билсии
- 2) Дьарыктар ис хоһоонноругар бэйэни көрүнүүгэ аналлаах саастарыгар сөптөөх оонньуу түгэннэрин элбэтэргэ.
- 3) Оҕо дьиэтигэр туох эбээһинэстээҕин туһунан кэпсэтэр, хайгыыр тэрээһиннэри үгүстүк тэрийиэххэ.
- 4) Төрөппүттэрин үлэлэрин, күннээҕи түбүктэрин билэрин ситиһэр хайысхалаах экскурсиялары, дьарыктары былаан быһыытынан ытарга
- 5) Оҕо бэйэтин туһа кийитин быһыытынан сыаналанар түгэннэрин элбэхтик тэрийэн, сүрэхтээх, үлэҕэ баҕалаах буоларын уһугуннарыахха.

Бырайыак түмүк сабаҕалааһына:

- 1) Оҕо уһуяаны бүтэрэн, оскуолаҕа киирээригэр бэйэтин толору көрүнэр буолуохтаах.
- 2) Дьиэ кэргэн үлэтигэр-хамнаһыгар үөрүүнэн кыттыһар, сорох кыайар үлэтин эбээһинэс оностон, этиитигэ суох онорор.
- 3) Төрөппүттэрин үлэтин –хамнаһын туһунан толору өйдөбүллээх.
- 4) Дьыл кэмнэн арааран саха кийитин сүрүн дьарыгын билэр, кыайар үлэтигэр кыттыһар туһа кийитэ буоларга дьулуһуохтаах.

Бырайыак хаамыгта:

- 1) Бырайыак сүннүүнэн бөлөхтөрүнэн кэрчик бырайыактары(под проекты) онорон дьүүлэһии
- 2)Төрөппүттэргэ бырайыагы билиһиннэрэр конференцияны тэрийии.
- 3)Бырайыакка төрөппүт кыттыһытын тэрийии
- 4)Бырайыагы үлэлэтии,кэмиттэн кэмигэр ырытан көрөн,төрөппүт мунһаҕар дьүүлэһии

Сүрүн хайысхалара:

- 1.Бэйэни көрүнэ-бэринэ үөрэтии.
- 2.Дьэ кэргэнэ туһа киһитэ буоларга баһаны уһугуннарыы.
- 3.Сааһынан көрөн,дьыл кэмин сүрүн үлэтин –хамнаһын туһунан биллэрии
- 4.Үлэттэн дуоһуйууну ылар түгэннэри тэрийии.(группа иһин сааһылааһын,иһит сууйарга кыттыһыннарыы.харбааһын,быллааһын.таһырдыа кыра субботник,үүнээйини олордугу,көрүү-харайыы уо. д.а.
- 5.Дьэтигэр туох туһалааһы онорорун кэтээһин,хайҕааһын.,анал эбээһинэстээх буоларын ирдээһин.
- 6.Араас идэлэр тустарынан сааһынан көрөн билиһиннэрии,онно тугу сатыыр.билэр киһи үлэлиирин чуолаан билиһиннэрии.
- 7.Дьэ кэргэн үлэтин –хамнаһын көрдөрөр фото быыстапкалары тэрийии,ону кэпсиир,онно кини тугунан кыттыһарын кэпсиир кыра нпк-лары тэрийэн ытыты.

Бырайыак олоххо кириитин тутула (механизма)

Түһүмэхтэрэ	Бытыллар үлэ көрүнэ	Ким кытара, толороро	Түмүк ситиһиилэр
1.Ийэлээх аҕам үлэлэрэ	Дьэ кэргэн хаһыатын оноруу, ону кэлэн бөлөххө кэпсээһин	Иитээччи, төрөппүттэр, оҕо	
2. Мин дьэбэр дьоммор көмөлөһөн тугу гынабыный?	Хаартысканан кэпсээһин	Иитээччи, төрөппүттэр, оҕо	
3. Ханнык идэлэр тустарынан билэбиний?	Идэлэри билиһиннэрэр анаан дьарыктар	Иитээччи	
4.Биһиги үүнээйи арассаадатын олордобут	Оҕолору кытта үүнээйи, сибэкки арассаадатын олордугу	Иитээччи, төрөппүттэр, оҕо	
5. Мин туһа киһитэбин	Уһуйаан иһинэн араас субуотунньуктары тэрийии	Иитээччи, төрөппүттэр, оҕо	

